

УДК: 351.753 (477)

Бокій Олександр Миколайович — кандидат юридичних наук, начальник кафедри спеціальної фізичної та вогневої підготовки Кримського юридичного інституту ОДУВС

Адміністративно-примусові заходи у сфері забезпечення правового регулювання обігу зброї в Україні

Стаття присвячена аналізу та визначенню адміністративно-примусових заходів, що забезпечують правопорядок у сфері правового регулювання обігу зброї в Україні.

Ключові слова: правове регулювання обігу зброї, адміністративний примус, заходи адміністративного примусу.

Постановка проблеми. Правомірна поведінка суб'єктів, діяльність яких здійснюється у межах адміністративно-правового режиму обігу зброї, є неодмінною умовою забезпечення законності у цій сфері. На жаль, така поведінка притаманна далеко не всім. Статистичні дані свідчать про те, що в Україні доволі високим є рівень злочинності, пов'язаний з обігом зброї, крім того, кожен рік скоюється значна кількість адміністративних проступків, які є найпоширенішими правопорушеннями у цій сфері. Правові норми, що становлять основу режиму обігу зброї, передбачають застосування примусових засобів з метою уникнення або нейтралізації негативних наслідків порушень правил обігу зброї. Забезпечення суспільних інтересів, правопорядку в сфері обігу зброї неодмінно зумовлює застосування примусу, який притаманний діяльності органів, що мають владні повноваження. Застосування примусу з боку компетентних органів виконавчої влади дає можливість ефективно вирішувати питання забезпечення адміністративно-правового режиму обігу зброї. Саме тому особливої уваги сьогодні потребує дослідження заходів адміністративного примусу для встановлення та підтримки правопорядку в зазначеній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню природи адміністративно-примусових заходів, визначенню окремих аспектів їх застосування в тій чи іншій сфері суспільних відносин присвячу-

вали свої роботи такі автори як: О. М. Бандурка, Д. Н. Бахрах, Ю. П. Битяк, В. В. Зуй, А. Т. Комзюк, С. О. Кузніченко, Р. С. Мельник, І. В. Мельник, В. О. Продаєвич, О. М. Шевчук, В. К. Шкарупа та інші. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень, поза увагою залишається питання щодо визначення конкретних засобів адміністративного примусу з метою забезпечення правового режиму обігу зброї.

Метою статті є визначення конкретних адміністративно-примусових заходів, що застосовуються суб'єктами забезпечення сфери правового регулювання обігу зброї в Україні.

Виклад основного матеріалу. Можливість застосування примусових заходів регламентована нормативними документами, що становлять основу режиму обігу зброї. Серед них треба зазначити: 1) акти, які містять загальні принципи, перелік і порядок застосування заходів адміністративного примусу; 2) акти, які визначають порядок застосування заходів попередження та припинення при порушенні господарчої (підприємницької) діяльності у сфері обігу зброї; 3) акти, в яких зазначений статус і рівень компетенції уповноважених органів виконавчої влади; 4) акти, в яких встановлюється відповідальність за порушення відповідної сфери.

Як було розглянуто вище, поняття “обіг зброї” містить значну кількість елементів, які тією чи іншою мірою являють собою діяльність, безпосередньо пов'язану зі зброєю та боєприпасами. Отже, можна виокремити ще одну групу нормативних актів, до якої належать документи, що регулюють відношення у різних сферах суспільних відносин, проте їх окремі положення стосуються питань забезпечення обігу зброї (митне, прикордонне право, сфера охорони природи й навколишнього середовища та ін.).

Особливістю заходів адміністративного примусу є більш спрощений процесуальний порядок, на відміну від процесуальних регламентів застосування інших видів заходів державного примусу. Заходи адміністративного примусу в правовому режимі обігу зброї включають у себе: заходи адміністративного попередження; заходи адміністративного припинення; заходи адміністративного стягнення; заходи забезпечення провадження справ про адміністративні порушення. Вважаємо за необхідне у нашому дослідженні розкрити сутність усіх вищезазначених заходів адміністративного примусу (попередження, припинення, стягнення).

Аналіз правової бази адміністративно-правового режиму обігу зброї дозволяє виокремити такі заходи попередження:

1) обстеження об'єктів, на яких виробляється, зберігається, ремонтується, застосовується зброя та боєприпаси, а також здійснюється продаж цих предметів (п. 3) [1];

2) організація контролю за перевезенням вогнепальної зброї, боєприпасів, проведення техогляду автотранспортних засобів, що використовуються для їх перевезення, погодження видачі дозволів на перевезення цих вантажів після перевірки, дотримання виконавцем усіх вимог щодо здійснення цієї діяльності (п. 2.8) [1];

3) здійснення заходів і висування обов'язкових вимог щодо забезпечення надійними засобами охоронно-пожежної сигналізації (п. 2.1) [1]. Це стосується об'єктів, на яких зберігається велика кількість зброї та боєприпасів;

4) ведення обліку і дотримання правил вилучення та приймання зброї. Створення та регулярне поповнення карток власників вогнепальної, пневматичної та холодної зброї (п. 2.1) [1];

5) всебічна і ретельна перевірка осіб, з якими підприємства бажать укласти трудовий договір на виконання робіт, пов'язаних зі зброєю (п. 5.1) [1], а також тих осіб, які входять до особового складу воєнізованої охорони та інших організацій, діяльність яких передбачає носіння і використання їхніми працівниками зброї, (медичний допуск, знання матеріальної частини, перевірка за місцем проживання та ін.) (п. 11.17) [1];

6) всебічна і ретельна перевірка громадян, які намагаються реалізувати своє право на придбання зброї (п. 5) [1];

7) вилучення зброї та боєприпасів органами внутрішніх справ у разі смерті власника зброї до вирішення питання про спадкоємність майна, також це стосується власників іменної нагородної зброї (п. 12.17) [1];

8) вилучення або переведення у непридатний для стрільби стан зброї, що визнана комісією непридатною для подальшого користування (не підлягає ремонту) (п. 22.18) [1];

9) тимчасове вилучення зброї у громадян і організацій у разі введення надзвичайного стану [2];

10) органи виконавчої влади для здійснення своїх контрольних повноважень мають право вимагати від юридичних осіб документи або копії, письмової чи усної формації.

Отже, заходи попередження представлені у досить широкому колі дій. Вони забезпечують виконання контрольних функцій уповноважених органів виконавчої влади і можуть застосовуватися до суб'єктів обігу зброї при відсутності факту протиправних дій з метою попередження загрози громадської та особистої безпеки громадян, виникнення інших можливих негативних наслідків. Незважаючи на досить великий перелік заходів, що попереджають правопорушення, у деяких випадках, на нашу думку, можливі доповнення. Так, наприклад, вилучення зброї та боєприпасів має проводитися не тільки у разі смерті власника, тобто певної фізичної особи, а також у разі ліквідування юридичної особи.

М. П. Федоров, досліджуючи питання адміністративно-правового регулювання відносин, пов'язаних з реалізацією права громадян на зброю, доречно зазначив, що, згідно з інструкцією, перевірка порядку зберігання вогнепальної зброї проводиться не менше одного разу на рік, при цьому не врегульована кількість максимально допустимих перевірок на рік. З метою забезпечення конституційного права громадян на недоторканність майна, необхідно передбачити не тільки мінімальну, а й максимальну кількість таких перевірок [3, с. 80].

Крім цього, автор звертає увагу на той факт, що нормативними правовими актами України не передбачені перевірки порядку зберігання газових пістолетів і револьверів. Це також вимагає правового врегулювання. Адже, якщо існує певний порядок зберігання спеціальних засобів і встановлена відповідальність за його порушення, то мають бути законодавчо визначені й контрольні заходи щодо перевірки його дотримання [3, с. 80].

Важливе профілактичне значення має періодична перереєстрація зброї (один раз на три роки), під час якої здійснюється перевірка наявності, технічного стану, умов зберігання зброї та спеціальних засобів, збираються дані про стан здоров'я власника зброї, стягується плата послуги. Говорячи про попереджувальні заходи, варто зазначити, що з метою запобігання правопорушенням у цій сфері допускається превентивне примусове вилучення вогнепальної та інших видів зброї. Підставами може бути поведінка або стан людини, яка володіє даними виробами. Мається на увазі зловживання спиртними напоями, вживання наркотичних або психотропних засобів без призначення лікаря, систематичні порушення громадського порядку, психічне захворювання, засудження особи за вчинення злочину та ін.

Заходи адміністративного попередження не пов'язані зі скоєнням правопорушень. Їхніми функціями є запобігання цьому і попередження застосування інших заходів примусу, які вже спрямовані проти осіб, які скоїли адміністративні правопорушення.

Наступним видом адміністративного примусу є адміністративне припинення, яке має особливе значення. У результаті застосування відповідних заходів припиняється скоєння правопорушень. Метою адміністративного припинення також може бути і зупинення злочинних дій, зокрема таких, що мають особливу небезпечність. Таким чином, заходи припинення мають подвійну функцію, з одного боку, захищаються інтереси суспільства, держави, з іншого – інтереси самого правопорушника, адже припинення правопорушення нерідко не дає можливості його реалізувати, і певною мірою це послаблює відповідальність.

Адміністративне припинення для забезпечення режиму обігу зброї передбачає низку заходів:

1) анулювання виданого підприємству, установі, організації дозволу на придбання, зберігання, використання зброї, боєприпасів у разі невиконання встановлених правил користування або використання зброї, боєприпасів, у разі невиконання встановлених правил користування і поводження з ними або недоцільності їх подальшого зберігання;

2) вилучення, при потребі, зазначених предметів, опечатування складів, бази та сховища;

3) надання керівникам підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань обов'язкових для них письмових вказівок щодо усунення порушень правил придбання, зберігання, обліку, охорони, перевезення, використання зброї та боєприпасів, відкриття та функціонування підприємств і майстерень, на які поширюється дозвільна система (п. 4) [1];

4) анулювання ліцензії на ведення певної господарчої діяльності у сфері обігу зброї у випадках, передбачених статтею 21 Закону України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності". Підставами для анулювання ліцензії є:

— акт про повторне порушення ліцензіатом ліцензійних умов;

— акт про виявлення недостовірних відомостей у документах, поданих суб'єктом господарювання для одержання ліцензії;

— акт про встановлення факту передачі ліцензії або її копії іншій юридичній або фізичній особі для провадження господарської діяльності;

— акт про встановлення факту неподання в установленний строк повідомлення про зміну даних, зазначених у документах, що додавалися до заяви про видачу ліцензії;

— акт невиконання розпорядження про усунення порушень ліцензійних умов;

— неможливість ліцензіата забезпечити виконання ліцензійних умов, встановлених для господарської діяльності у сфері обігу зброї;

— акт про відмову ліцензіата у проведенні перевірки органом ліцензування або спеціально уповноваженим органом із питань ліцензування [4];

5) вилучення зброї та боєприпасів компетентними посадовими особами органів внутрішніх справ у громадян, які скоїли правопорушення при поводженні зі зброєю, а також анулювання дозволу на придбання і носіння зброї та боєприпасів, виданих громадянам у разі порушення порядку їх зберігання. Це стосується і громадян, з якими укладені трудові угоди на виконання робіт, пов'язаних зі зброєю (п. 4) [1];

6) доставляння правопорушника до органу внутрішніх справ та адміністративне затримання. Стаття 262 КУпАП, яка регламентує порядок адміністративного затримання, прямо не вказує на використання даного заходу при порушенні правил обігу зброї. Однак особа, яка порушила правила дозвільної системи, може бути затримана у разі, коли

вона скоїла принаймні ще одне правопорушення, за скоєння якого передбачена можливість його застосування. Наприклад, злісна непокірна законній вимозі працівника міліції припинити стрільбу з вогнепальної зброї у населеному пункті (ст. 174, ст. 185 КУпАП) [5]. В окремих випадках можливо доставляння правопорушників до ізоляторів тимчасового тримання, які є одним з видів спеціальних установ органів внутрішніх справ [6, с. 157–167].

7) проведення особистого огляду працівником міліції. Огляд (особистий) і огляд речей правопорушника здійснюється відповідно до визначеного законом порядку, при наявності достатніх підстав вважати, що особа має при собі зброю [7].

Усі розглянуті заходи адміністративного примусу не є мірою відповідальності, вони попереджають або припиняють порушення режиму обігу зброї. Як було сказано вище, до заходів адміністративного примусу в сфері забезпечення обігу зброї, належать також і заходи адміністративної відповідальності.

Згідно зі статтею 23 КУпАП, мірою відповідальності є адміністративне стягнення, що застосовується з метою виховання особи, яка скоїла адміністративне правопорушення в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання скоєнню нових правопорушень як самим правопорушником, так й іншими особами [5].

Заходи адміністративного стягнення застосовуються до порушників, які порушують правила обігу зброї. Вони передбачаються статтями 174, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 195-1, 195-2, 195-3, 195-4 КУпАП. Досліджуючи компоненти обігу зброї, ми визначали її використання як один із них. Правила ведення мисливського господарства і полювання, у свою чергу, є одним із засобів використання зброї за певним призначенням. Справи про адміністративні правопорушення у цій сфері розглядають органи мисливського господарства, вони полягають у наступному:

— порушення права державної власності на тваринний світ (стаття 50) [5];

— порушення правил полювання (полювання без належного на те дозволу в заборонених місцях, у заборонений час, забороненими знаряддями або способами, на заборонених для добування тварин, допускання собак у мисливські угіддя без нагляду, полювання з порушенням установленого для певної території порядку здійснення полювання (стаття 85) [5];

— перевищення лімітів та нормативів використання природних ресурсів; (стаття 91-2) [5];

— невиконання законних розпоряджень або приписів посадових осіб органів, які здійснюють державний контроль у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання або охорону природних ресурсів (стаття 188-5) [5].

Вичерпний перелік заходів адміністративного стягнення надається у статті 24 КУпАП. Аналіз статей, які встановлюють відповідальність за скоєння адміністративних проступків у сфері обігу зброї, показує, що за порушення цього режиму застосовуються такі види стягнень: попередження; адміністративний штраф; оплатне вилучення зброї і боєприпасів; конфіскація зброї та боєприпасів до неї; позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права полювання).

Попередження застосовується при порушенні правил взяття зброї на облік, строків її реєстрації (перереєстрації). Крім того, цей вид стягнення застосовується за порушення правил полювання (неправомірного використання зброї за цим призначенням).

Накладення адміністративного штрафу може застосовуватися в усіх випадках порушень правил обігу зброї самостійно або у поєднанні з додатковими адміністративними стягненнями [3, с. 85]. Як додаткове стягнення до основного (штрафу) використовується оплатне вилучення та конфіскація зброї і боєприпасів. Це має місце при скоєнні й окремих видів правопорушень, передбачених статтями 174, 190, 191, 193, 195-1, 195-2, 195-3, 195-4 КУпАП. Варто зауважити, що застосування конфіскації майна може бути застосоване виключно за рішенням суду, згідно з положенням частини восьмої статті 41 Конституції України [8]. Отже, органами внутрішніх справ такий вид адміністративного стягнення застосовуватися не може. Перелік статей, за якими органи внутрішніх справ можуть розглядати справи про адміністративні порушення й накладати адміністративні стягнення визначений у статті 222 КУпАП [5]. Серед них відсутні статті, санкцією яких передбачене оплатне вилучення чи конфіскація зброї.

Говорячи про вилучення, слід зауважити, що ця дія є стадією обігу зброї. Слово “вилучити” – означає вибирати, видаляти що-небудь із складу чогось, а також забирати що-небудь у когось, конфіскувати [9, с. 220]. Отже, фактично це вилучення певного предмету з обігу. Однак це не зовсім так. В адміністративно-правовому значенні вилучення не завершує фактичний обіг зброї, оскільки зброя переміщується від одного суб'єкта (юридичної чи фізичної особи) до іншого, який наділений владними повноваженнями у сфері контролю за обігом зброї, що має повноваження здійснювати вилучення.

Отже, вилученням зброї та боєприпасів слід вважати його примусове відчуження у власника, тимчасово або постійно (у разі рішення суду) повноваженими органами (посадовими особами) з метою попередження або припинення правопорушення, або внаслідок скоєння суб'єктом певних протиправних дій.

Підстави і порядок вилучення зброї залежать від того, у межах якого виду адміністративного примусу воно застосовується. На сьогодні існує потреба у визначенні на законодавчому рівні підстави вилучення зброї, яке застосовується як заходи адміністративного попередження, припинення,

стягнення, а також як заходи процесуального забезпечення у справах про адміністративні порушення у сфері обігу зброї.

Останнім видом заходів примусу, які нами були визначені, є забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення. Окрім заходів суто процесуального забезпечення (попередження, видалення із залу судового засідання, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, привід), до них мають бути віднесені:

- 1) вилучення речей (зброї, боєприпасів, спеціальних засобів);
- 2) вилучення документів, які передбачені нормативними актами, що регулюють обіг зброї;
- 3) особистий огляд, огляд речей, транспортного засобу, що належить фізичній особі;
- 4) огляд приміщень, транспортних засобів, території, речей та документів, які належать юридичній або фізичній особі (підприємцю).

Зброя та документи вилучаються як можливий доказ у справі про адміністративне правопорушення у сфері обігу зброї. Зброя та спеціальні засоби можуть бути як предметом, так і засобом скоєння адміністративного правопорушення. Також слід зазначити, що одні заходи можуть застосовуватися тільки до фізичних осіб (привід, особистий догляд, огляд речей тощо), інші – тільки до юридичних осіб та індивідуальних підприємців (огляд приміщень, території, речей та документів, які там знаходяться).

Висновки. Заходи адміністративного примусу в правовому режимі обігу зброї включають у себе: заходи адміністративного попередження; заходи адміністративного припинення; заходи адміністративного стягнення; заходи забезпечення провадження справ про адміністративні порушення. Можливість застосування примусових заходів у обов'язковому порядку повинна бути регламентована нормативними документами, що становлять основу правового режиму обігу зброї.

Проблеми, які зараз існують у сфері встановлення та реалізації заходів адміністративного примусу суб'єктами забезпечення правового режиму обігу зброї в Україні, можуть бути усунені лише шляхом законодавчого регулювання. Це створить необхідні гарантії не тільки для реалізації правового режиму обігу зброї, а й для забезпечення прав та інтересів громадян і юридичних осіб.

Вилученням зброї та боєприпасів слід вважати його примусове відчуження у власника, тимчасово або постійно (у разі рішення суду) повноваженими органами (посадовими особами) з метою попередження або припинення правопорушення, або внаслідок скоєння суб'єктом певних протиправних дій.

Підстави і порядок вилучення зброї залежать від того, у межах якого виду адміністративного примусу воно застосовується. На сьогодні існує потреба визначення на законодавчому рівні підстави вилучення зброї, яке застосовується як заходи адміністративного попередження, припинення,

стягнення, а також як заходи процесуального забезпечення у справах про адміністративні порушення у сфері обігу зброї.

Список використаних джерел

1. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів, а також боеприпасів до зброї та вибухових матеріалів : Наказ МВС України від 21 серп. 1998 р. № 622 // Офіц. вісник України. — 1998. — № 42. — Ст. 1574.

2. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16 берез. 2000 р. № 1550-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 23. — Ст. 176.

3. Федоров М. П. Адміністративно-правове регулювання відносин, пов'язаних з реалізацією права громадян на зброю та спеціальні засоби індивідуального захисту : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Микола Петрович Федоров. — К. : НАВС, 2000. — 203 с.

4. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 1 черв. 2000 р. № 1775-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 36. — Ст. 299.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : прийнятий 7 груд. 1984 р. № 8073-X. [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Верховної Ради України. — Режим доступу :

<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=80731>—10.

6. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ : [навч. посіб.] / [Сущенко В. Д., Олєфір В. І., Константинов С. Ф. та ін.] ; за заг. ред. Є. М. Моїсєєва. — К. : КНТ, 2008. — 264 с.

7. Про міліцію : Закон України від 20 груд. 1990 р. № 565-XII. // Відомості Верховної Ради. — 1991. — № 4. — Ст. 20.

8. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

9. Новий тлумачний словник української мови : [в 3 т.]. / [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. — [2 вид., випр.]. — К. : Вид-во "АКОНІТ", 2008. — Т. 1. — 927 с.

Статья посвящена анализу и определению административно-принудительных средств, которые обеспечивают правопорядок в сфере правового регулирования оборота оружия в Украине.

The article is devoted to the analysis and determination of the administrative-forced facilities which provide a law and order in the field of the legal adjusting of the turn of weapon in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції журналу 3 листопада 2010 року.